

химерного письма: приховану гру уяви, фантазії зі звичними, буденними епізодами як модерністське розгортання наскрізної метафори; притчевість, філософічність; увагу до внутрішніх гуманних потенцій людини; маніпулювання читацьким сприйняттям; наявність фантастичних і міфологічних елементів тощо.

Література

1. Голобородько Я. Irratio-world Галини Пагутяк / Я. Голобородько // Кур'єр Кривбасу. – 2008. – № 5–6. – С. 287–296.
2. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн / Т. Гундорова. – К. : Критика, 2005. – 263 с.
3. Корабльова О. Художні версії проблеми самотності у сучасній жіночій прозі : автореф. дис. ... канд. філол. наук / О. Корабльова. – К., 1999. – 20 с.
4. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – К. : 1997. – 752 с.
5. Пагутяк Г. Слуга з Добромиля : роман / Г. Пагутяк. – К. : ПП “Дуліби”, 2006. – 336 с.
6. Тебешевська-Качак Т. Художні особливості прози Галини Пагутяк (жанрово-стильовий аспект) / Т. Тебешевська-Качак // Слово і Час. – 2006. – № 9. – С. 51–58.
7. Ткачик Н. Міфологічна парадигма внутрішнього світу повісті Галини Пагутяк “Захід сонця в Урожі” / Н. Ткачик // *Studia Methodologica* : альманах. – Т., 2008. – Вип. 25 : Антропологія літератури: комунікація, мова, тілесність. – С. 188–193.
8. Третяк В. Галина Пагутяк: Урок І. Життєвий і творчий шлях. Огляд прозових творів письменниці (матеріал до уроку) / В. Третяк // Українська мова та література. Шкільний світ. – 2008. – № 13–16. – С. 74–77.

УДК 81'38:821.162.1

*Юлія Васейко, Тетяна Масицька
(м. Луцьк)*

УКРАЇНСЬКИЙ ОНОМАСТИЧНИЙ ПРОСТІР ПОЕЗІЙ ЮЗЕФА БОГДАНА ЗАЛЕСЬКОГО

У статті висвітлено семантичне наповнення та функціональне навантаження українського ономастичного простору творів польського поета-романтика Юзефа Богдана Залеського, проаналізовано власні назви, співвідносні з

історією, культурою України, як елементи горизонтального й вертикального контекстів поезій письменника.

Ключові слова: концепт, онім, антропонім, топонім, семантичне поле.

Васейко Ю. С., Масицкая Т. Е. Украинское ономастическое пространство поэзий Юзефа Богдана Залеского. В статье исследуются семантическое наполнение и функциональная нагрузка украинского ономастического пространства произведений польского поэта-романтика Юзефа Богдана Залеского, анализируются имена собственные, которые соотносятся с историей, культурой Украины, как элементы горизонтального и вертикального контекстов поэзий писателя.

Ключевые слова: концепт, оним, антропоним, топоним, семантическое поле.

Vaseiko I. S., Masitska T. Ye. Ukrainian Onomastic Space of Yuzef Bogdan Zaleski's Poetries. Semantic and functional loading of ukrainian onomastic space of poetries of polish poet-romantic Iuzef Bogdan Zaleski are investigated in the article, the names correlative with history, culture of Ukraine as elements of horizontal and vertical contexts of writer's poetries are analysed.

Key words: koncept, onim, antroponim, toponim, semantic field.

Постановка наукової проблеми та її значення. Пізнання людини буде неповним, однобоким, якщо поза увагою залишиться світ її дитинства. Ні часова, ні просторова віддаленість від місць, де ми народилися, осіб, яким адресовані були наші перші слова, усмішки, не можуть завадити пам'яті оживлювати емоції, почуття, пережиті в дитячі роки, проте саме темпорально-локативна відстань надає їм дещо ідеалістичного забарвлення, дає змогу об'єднати в одне ціле тогочасну, подекуди не зовсім безхмарну реальність і дитячу, завжди сповнену радістю, щастям, світлом уяву. Прикладом саме такого синтезу є перцепція відомим польським письменником Юзефом Богданом Залеським світу його дитинства – України.

Творчий і життєвий шлях одного з найяскравіших представників української школи романтиків у польській літературі Ю. Б. Залеського неодноразово ставав предметом філологічних студій, адже тематика, образи, мовне багатство його поезій не могли залишитися поза увагою польських та вітчизняних лінгвістів, літературознавців (Є. Нахлік [3], М. Брацька [1, 2], Б. Стельмашик-Швйонтек [6], Ц. Гайковська [5] та ін.). Порушували дослідники й тему України у творах письменника. Зокрема, І. Франко зазначав, що “великий, та не в одному сильно перецінений польський поет Богдан Залеський, без сумніву, по своїм

інтенціям та почуванням найбільший український поет у польській літературі, хоча в його поезії найменше реальної України” [4, 291]. Однак питання українського ономастичного простору творів Ю. Б. Залеського поперво висвітлені в науковій літературі, що й зумовлює актуальність нашої розвідки, завданням якої є семантичний і функціональний аналіз власних назв, співвідносних з історією, культурою, географією України, як елементів горизонтального й вертикального контекстів поезій письменника.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Ю. Б. Залеський належить до тих майстрів слова, творчий доробок котрих не обмежений одним етнічним простором. У поезії автора існують паралельно, перехрещуються, взаємодіють польська й українська реальності в найрізноманітніших їхніх вимірах. Це пояснюємо не тільки об’єктивними (історичними), а й суб’єктивними (біографічними) чинниками. Саме останні, на нашу думку, є визначальними в індивідуально-авторській картині світу Ю. Б. Залеського. Один із найвідоміших представників першого покоління польських романтиків народився в Україні. Дитячі та юнацькі роки, незважаючи на те, що пройшли у складних матеріальних умовах, за досить трагічних морально-емоційних обставин (передчасна смерть матері), на все життя закарбувалися в пам’яті поета як найщасливіші, адже “...pełne były natomiast swobodnego kontaktu z naturą, z bujną ukraińską przyrodą oraz z folklorem, który okazał się później ważną inspiracją w poetyckiej działalności poety” [7, 5].

Присутність “українського” відчуваємо у творах Ю. Б. Залеського на різних рівнях їх прочитання – змістовому (“Dumka Mazepy”, “Dumka hetmana Kosińskiego”, “Janusz Bieniawski”); образному (kozak młody, wiatr szeleści, koń wrony, dusza czysta jak krynica, pędzi jak wiatr koń skory, świat długi, szeroki), ритмічному (Łado! Łado! o Kupało! Oby nam się dobrze działo! Stoi jawor wedle wody, A chyła się, chyła, Płacze, nudzi, kozak młody, Bo ciężka nań chwila; Nie chodź mój Archory, Na cudze wieczory – Młoda go Makryna Prosi – upomina; Niech nam żyje! Niech hetmani, Konaszewicz nasz koszowy!); мовному (лексичному) (burzan, ostrów, kurhan, czahary). На кожному з них функціонують слова-символи, котрі, маючи країнознавчу семантику, стають потужним джерелом відомостей про ті чи інші аспекти життя українського народу в різні періоди його генези (rusałka, czajka, rejestrowi, Kupała, kozak, sokół, progi, koszowy). Однак найчастіше і фонові предметно-

логічні, й емоційно-асоціативні інформаційні ланцюги, що генерують горизонтальний і вертикальний контексти віршів, автор вибудовує на основі власних назв, котрі формують український сегмент ономастичного простору поезій.

Україна постає у творах Ю. Б. Залеського дещо ідеалізованою, як "świat zamierzchłej, rycerskiej przeszłości, pełen chwały i baśniowego uroku, a także świat przyjaznej natury, kraina głębokich, tajemniczych więzi między człowiekiem a przyrodą" [7, 23]. Тому змістове наповнення концепту "Ukraina" формують передусім ті власні назви, котрі незалежно від контекстуального чи ситуативного оточення акумулюють великий обсяг культурно-історичної інформації, знакової для кожного українця. Активно функціонуючи в тезаурусі пересічного вітчизняного сприймача, вони досить легко декодуються також польським реципієнтом, що пояснюємо тісними контактами між Польщею й Україною на історичному, культурному рівнях, близькістю народних традицій, вірувань тощо. Тому саме співвіднесення з історією та фольклором притаманне українським онімам, ужитим Ю. Б. Залеським.

Антропонімічний сегмент ономастичного простору формують власні імена (реальні та вигадані), котрі генерують семантико-асоціативні інформаційні ланцюги, локалізовані і в ядрі смислової структури творів, і на її периферії, репрезентуючи основні або конотативні історико-культурологічні коментарі.

Особливе змістове навантаження онімів підкреслює їхня позиція в композиції віршів польського поета.

Місце препозиції відводить Ю. Б. Залеський антропонімам **Мазепа** ("Dumka Mazepy"), **Косинський** ("Dumka hetmana Kosińskiego"), **Бенявський** ("Janusz Bieniawski"), акцентуючи важливість цих реалії для внутрішньотекстової і навіть зовнішньої дійсності.

Герої поезій не є безіменними. Це переважно реальні особи, котрі творили вітчизняну історію, стали прикладом для нащадків. Неодноразово оспівані в народних думах, описані майстрами художнього слова, у польського поета їхні постаті, крім традиційних характеристик, отримують суб'єктивно авторське емоційно-емотивне наповнення. Так, козацького гетьмана **Косинського** у вірші "Dumka hetmana Kosińskiego" письменник змальовує як польського лицаря, вірного слугу Речі Посполитої, котрий, виконуючи волю сейму й короля, стає на боротьбу з татарами. Такий образ не відповідає історичній правді, адже Криштоф Косинський залишив слід в історії України насампе-

ред завдяки тому, що був першим гетьманом, який очолив повстання козаків проти гніту польських феодалів, виступав проти короля.

Смислове поле антропоніма **Мазепа** (“*Dumka Mazepu*”) автор презентує не тільки на основі історичних даних про українського гетьмана, семантику названого оніма Ю. Б. Залеський розширює, додаючи відомості про власну оцінку і ставлення до цієї непересічної та неоднозначної особистості. Письменник не відходить від романтичних традицій – він ідеалізує свого героя, до якого виявляє повагу й симпатію, акцентуючи предметно-логічну та передусім емоційно-асоціативну інформацію, що має позитивне забарвлення, мінімалізуючи, а подекуди змінюючи, суб’єктивно інтерпретуючи історичну правду. Для Ю. Б. Залеського Мазепа – це романтичний паж короля Яна Казимира, що не зрадив останнього, перейшовши на бік козаків, а вчинив як патріот своєї Батьківщини.

Із семантичного поля антропоніма **Януш Бєнявський** (“*Janusz Bieniawski*”) письменник використовує інформацію щодо оцінки заслуги перед військом і державою сина чигиринського старости. Однак названий онім умовно реалізовує функцію заголовка як презентації в компресованій формі смислового потенціалу тексту, він є ілюстративним матеріалом для висвітлення ідеї відданості своєму народу, єдності з рідною землею.

Окремі антропоніми займають периферійну позицію в змістовій структурі творів. Інформацію, котра закладена в їхній семантиці, автор використовує лише частково, вона є додатковим фоном для реалізації смислового потенціалу інших номенів. Саме таку функцію виконують прізвища керівника народного повстання (1594–1596 рр.) **Наливайка**, його помічника, запорізького гетьмана **Лободи**, козацьких полковників **Дашка**, **Нечая**, гетьмана **Виговського** – *Nelewajki Lotne czajki Płyną Dnieprem już ... Daszka szyki Brzmią okrzyki ... Zuj przy taborach będzie z Kuleszą, Woronicz, Kalski, Niczaj, Łoboda ... Trąbi Wyhowski, trąbią dowódźce ...* (“*Janusz Bieniawski*”). Прізвище відомого українського гетьмана **Богдана Хмельницького** в “*Dumka Mazepu*” має звужене функціональне навантаження, оскільки в змістову структуру твору автор вводить тільки інформацію про гетьмана-месника, який нещадний зі своїми ворогами – *Dobrze Bohdan pierze, chłosta*, а у вірші “*Co mi tam!*” – про наслідки мирної

угоду з польським королем – *Cieężko, ciężko, ach! przed nami, Pan Chmielnicki zawinił.*

У цій групі онімів фіксуємо, крім реальних назв, і вигадані. Зокрема, історичні джерела не подають відомостей про таких козаків, як **Зуй, Куліш, Воронич, Кальський** та ін.

Функцію локалізації подій у просторі виконують топоніми (назви міст, селищ, річок, гір, лісів тощо) **Ставище, Пятигори, Паволоч, Дніпро, Чегерин, Кривецький ліс, Хортиця, Глухів** та ін. – *Hor... koniu wrony ... Do Stawiszcz mi służ. Od Piatyhor, Pawoloczy Bieży tłumnie lud ochoczy ... Lotne czajki płyną Dnieprem już. Wnet pośpiesza rejestrowi Ku odsieczy Czehrynowi ... Dniowa gwiazda, chmurna, blada, Za Krzywiecki las zapada ... W Śmilanskich górach mijają drzewa* (“Dumka hetmana Kosińskiego”), *Jak staniemy u Piaseczny, Wtedy hukniem rozbrat wieczny* (“Dumka Mazepy”); *Od Chortycy do Tawani, Zagrzmią progi i ostrowy* (“Czajki”); *W oblężony wpadłem Głuchów, A w Głuchowie kłopot wielki* (“Co mi tam!”). Антропоніми **Kosiński, Łoboda** – *Znał nas dobrze kraj wołyński, Nadniemeńskie znały bory, Gdy hetmanił nam Kosiński, Gdy Łoboda żył Archory* (“Dumka Mazepy”) стають темпоральними ідентифікаторами. Загальнотекстову інформаційну функцію, що виявляється в генеруванні додаткових біографічних відомостей, виконує топонім **Запоріжжя** – *Twój kochanek z Zaporozża, Już nie wróci na wiek wieki* (“Dumka Mazepy”).

Окремі оніми мають алузійну природу. Вживаючи їх, автор розраховує, що реципієнт декодує глибинний зміст на основі відомостей із власного тезаурусу. Згадуючи **Білу Церкву** (*Że ów pokój z Polakami, W Bialejcerkwi uczynił!* (“Co mi tam!”)), письменник у компресованій формі інформує про угоду, укладену Б. Хмельницьким та польським королем Яном Казиміром 28 вересня 1651 року в цьому місті.

Фіксуємо у творах Ю. Б. Залеського власні назви, котрі займають особливе місце в авторській пам’яті, пов’язані з його біографією, а саме з дитинством. Навчаючись в Уманській гімназії, майбутній лірик полюбляв проводити вільний час у **Софіївці**. Тому в “Duma z pieśni ludu ukraińskiego”, яка відображає концепцію сприйняття митцем ролі поезії та поета в дещо меланхолійному настрої, названий онім не є випадковим, адже це символ юнацьких мрій – *Prześledź wielu lat marzenia Po chłodnikach Zofijówki*. Виняткове ставлення автора до України, її міст, сіл засвідчує лексичне оточення власних назв,

семантичні зв'язки, що встановлюються у смисловому полі, центром котрого є онім. У “*Dumka Mazepy*”, згадуючи Очаків і Дніпро, поет говорить про природу української землі з особливим захопленням, любов'ю, навіть вказує на її переваги над природою Польщі – *Milsza koniu, ziemia nasza Niżli pieski tu Mazowska, Oczakowska lepsza pasza, I dniewrowa woda zdrowsza*.

Висновки. Український ономастичний простір у поезіях Ю. Б. Залеського представлений антропонімами й топонімами, котрі активно функціонують у великій семантичній групі “козацтво”, що зумовлено передусім змістовими особливостями творів, у яких відображаються історичні події козацької доби. Окрім реалізації основних функцій, ідентифікації (героїв) і локалізації подій у просторі та часі, власні назви генерують конотативні семантично-асоціативні сектори змісту, формуючи фон для сприйняття основних ідей та образів, репрезентуючи певні естетичні, емотивні, соціологічні, культурологічні коментарі.

Література

1. Брацка М. В. “...wróg, przyjaciel stary, Bohdan” – Богдан Хмельницький у творчості польських романтиків “української школи” / М. В. Брацка // “Українська школа” в літературі та культурі українсько-польського пограниччя. Київ. полоніст. студії : зб. наук. пр. – Т. VII. – К. : [б. в.], 2005. – С. 256–266.
2. Брацка М. В. “Свій” та “чужий” козак у поезії “української школи” польського романтизму / М. В. Брацка // Слово і Час. – 2005. – № 4. – С. 70–77.
3. Нахлік Є. Творчість Юліуша Словацького й Україна. Проблеми українсько-польської літературної компаративістики / Є. Нахлік. – Л. : Львів. від. Ін-ту л-ри НАНУ, 2009. – 288 с.
4. Франко І. Богдан Залеський / І. Франко // Франко І. Зібр. тв. : у 50 т. Т. 33. – К. : Наук. думка, 1981. – С. 291–292.
5. Gajkowska C. Udział Mickiewicza w wydaniu “Poezji” Zaleskiego / C. Gajkowska. – Warszawa : PWN, 1987. – 240 s.
6. Stelmaszczyk-Świontek B. Wokół programu poetyckiego Bohdana Zaleskiego / B. Stelmaszczyk-Świontek // Ruch Literacki. – 1979. – Z. 5. – S. 329–341.
7. Zaleski J. B. Wybór poezji / J. B. Zaleski. – Wrocław : Zakład narodowy imienia Ossolińskich, 1985. – 314 s.